ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

◎

ՍԻՈՆ

Թ. 1 – 2, ՅՈՒՆՈՒԱՐ – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1940

Այս միացեալ թիւը կը պարունակէ Ս. Պատրիարքին ամանորաբեր պատգամը, յետոյ իբրեւ կրօնական էջեր՝ Եղիշէ Վ.ի «Մոգեր»ը եւ Տիրայր Վ.ի «Երջանկութիւն»ը:

Բանաստեղծական *բաժինը ունի քերթուածներ* «Պատէն կախ» *Շաւարշ Վ.ի եւ* «Օրեր» *Եղիվարդի: Արթուն Վ. իբրեւ* արդիական հարց *կը ջանայ* «Եկեղեցի եւ Պետութիւն» *շարունակեալ յօդուածով* (*Մարտ*) *տալ բնոյթը արդի յեղափոխական երկու մեծ շարժումներուն* «Ֆաշիզմ – Նացիզմ»*ի եւ անոնց յարաբերութիւնները Եկեղեցւոյ հետ: Հ. Ն. Ակինեան կը քննէ պատմականօրէն* «Սարգիս Վ. Կունտ»*ի կեանքը, ինչպէս յաջորդով* (*Մարտ*) *անոր մեկնողական ուսումնասիրութիւնները, այսինքն* «Խմբագիր մեկնութիւն Յովհաննու Աւետարանին»: *Արտաւազդ Ս. ունի թարգմանութիւնը Քոնթընոյի* «Քանանու եւ Ամմուրոն երկրի դեղերն ու բուսաբանական պարտէզները»: *Կ. Բասմաջեան* «Ամիրտովլաթ Ամասիացի Հայ բժշկապետ» *յօդուածաշարքով կու տայ տեղեկութիւններ Ամիրտովլաթի անձին եւ գործերուն վրայ* (Մարտին մէջ դեղերու մասին)՝, *թելադրուած առիթէն մեծ բժշկապետի* «Օգուտ բժշկութեան» *գործի հրատարակութեան՝ որուն ձեռնարկուած է Հայաստանի մէջ: Օշականի* «Երեմիա Չէլէպի» *յօդուածաշարքը* (*Յունուար – Յունիս*) *պատմական – բանասիրական իր սահմաններէն դուրս իր ծանօթ անհատնում ցրումներն ունի եւ գնահատութիւն ու քննադատութիւն իր նիւթին հետ առընչութիւն ունեցող եւ չունեցող նիւթերու՝ գրական, լեզուական եւն., որոնց կարեւորներու մասին կը ստիպուինք յաջորդիր թողուլ մեր անդրադարձութիւնները տեղւոյ սղութեան հետեւանքով:*

Աւետում կը գրախօսէ Ա. Ծառուկեանի «Առագաստներ» *քերթուածներու հատորը: Գնահատելի քերթուածաշարքին վերլուծումը կը յանդի երկդիմի վճիռի մը, ուր երկու հակառակ հետեւութիւնները անհաշտելի կը թուին. եւ արդարեւ Աւետում իր սա վճիռին քով՝ թէ* «Առագաստներ հատորը իբրեւ յաջողած գործ մը չէ» *ունի հետեւեալ գնահատականը. «այս երգիչը ունի իր տեղը մեր օրերու վաւերական բանաստեղծներու շարքին»:*

Մարտ*–ի թուին* «Վարդանանք»*ին մէջ փառաբանութիւնը կայ հայ դիւցազներու օրինակին եւ կոակած հոգեբանութեան, այսինքն հայ հոգեկան ու մտաւոր արժէքներու գնահատութեան եւ փարումին: Ներշնչուած ու դեղեցիկ է* «Երգ հաշտութեան ու սիրոյ» *քերթուածը Վահէ–Վահեանի:*

Շարունակեալ յօդուածներու մասին արդէն ակնարկեցինք: Գրախօսական բաժնին մէջ Ե. Վ. Տ. երկու սիւնակի մէջ կը փորձէ վերլուծել քերթողական արժէքը Հ. Վահան Յովհաննէսեանի «Սրտերու երգը – Վանքի ծաղիկներ» *չքնաղ գործին որ անցեալ տարի լոյս տեսաւ մեր մամուլէն:*

Որքան որ պակաս չեն հոն արուեստի եւ ներշնչման յաջող քերթուածներ, սակայն Ե. Վ. Տ. կը թուի թէ սեւ ակնոցներով դիտելով այդ գործը բացասական արտայայտութիւններ միայն ունի անոր մասին, ոտնակոխելով միանգամայն տաղանդը Թ. Թէրզեանի որու գործին մէջ ալ «տժգոյն անտեղութիւններ» կը շեշտէ:

Անկասկած տխուր հոգեբանութեան մը զոհն է Ե. Վ. Տ. որ մեղմելու համար բողքը իր դիտակցութեան՝ նկատմամբ իր բացասական դատումներուն, կը վերջացնէ թէ այդ բանն ըրած է «հակառակ բարեացակամ ըլլալու ճիգին»: Հասկցողին համար բաւական է այդ խոստովանութիւնը:

ԱՊՐԻԼ, ԹԻՒ 4

«Պատերազմ» *խմբագրականին մէջ կ'ակնարկուի սխալ հիմերու վրայ գրուած ընկերական գիտութեան՝ որ, ինչպէս բնական է, թշուառութեան կը տանի մարդկութիւնը. եւ սխալ հիմերն են նահանջը քրիստոնէական կամ Աւետարանի հոգիէն եւ ոչնչապաշտութիւնը: Խաղաղութեան եւ յառաջադիմութեան իրականութիւնը միայն Աւետարանի լոյսով եւ Աստուծոյ Հայրութեան եւ մարդկութեան եղբայրութեան գաղափարներէն կրնայ բխիլ:*

Կրօնական *տիտղոսին ներքեւ Ն. Աբեղայ կու տայ թարգմանութիւնը* «Դատապարտութիւն չկայ» *Պողոսեան բացատրութեան մասին մեկնողական յօդուածի մը: եւ Հայրիկ Վրդ. մեկնութիւնը կու տայ*

«Հսկում»*ին՝ նկատելով զայն եկեղեցական հոգւոյն եւ ծիսական իմաստին տեսակէտներով: Եղիվարդի* «Լեռնէն – Վար» (*Իսահակի զոհի մասին*) *քերթուածը թէեւ ներշընչումէ զուրկ չէ, սակայն իր վերջին մասը տարօրինակ, մանաւանդ թէ անտեղի գաղափար մը կը պարզէ հոն, որպէս թէ*

Քայքայուած, տրտում
Կ'իջնէր Աբրահամ
Լեռնէն սրբազան.

եւ եթէ հարցնէք պատճառը, քերթողը կը պատասխանէ հետեւեալ ձեւերով.

Սիրել մէ՛կ սիրով
Բայց չըկարենալ մեռնիլ անոր մէջ.
Յօժար մորթել զաւակն իր միակ,
Սակայն մերժուիլ:

Կանխապէս ըսած էր նոյնը աւելի սեղմ ու գեղեցիկ.

Տարած էր իր սէրն երկնքի կանչին
Մերժուած չարաչար:

Անտեղի կոչեցինք յարգելի հեղինակին մտածութիւնը, որովհետեւ ոչ միայն անբնական է, այլ նաեւ յայտնապէս հակասական Աստուածաշունչի պատմածին:

Եւ իսկապէս, որքան որ Աբրահամ խոր հաւատքով ու պատրաստակամութեամբ կը փութար Աստուծոյ հրամանին համեմատ իր միակ եւ ամենասիրելի որդին զոհելու անոր, անտարակոյս միեւնոյն միջոց խոր կսկիծ մը կը զգար իր սրտին մէջ այդ զոհը մը կը զգար իր սրտին մէջ ահաւոր զոհողութեան մտածութեամբն անդամ:

Զուր է գերագոյն սէր առարկել. այդ սէրը Քրիստոս ալ ունէր պ Աստուսէրը Քրիստոս ալ ունէր հանդէպ Աստուծոյ եւ անըմբռնելի ու անսահման չափածոյ եւ անըմբռնելի ու անսահման չափածոյ անշուշտ. եւ սակայն աղօթեց Հօր՝ որ մահուան բաժակը չխմէր, եթէ կարելի էր: Այնքան դառն ու ահաւոր է մահը:

Արդ, երբ Աստուած յետոյ արգիլեց որ Աբրահամ իր զաւակը ողջակէզ ընէ, եւ Աբրահամ իր տեղ նոյն պահուն հրաշքով խոյ մը պարգեւեց անոր՝ զոհի համար, Աբրամ համ բնականօրէն ուրախացաւ ոչ միայն զաւակն ողջ ունենալով այլ նաեւ անոր համար որ անհունօրէն հաճելի անցեր էր Աստուծոյ իր սէրն եւ հնազանդութիւնը եւ որուն փոխարէն այնքան գնահատանք եւ օրհնութիւն վայելեց. նաեւ երդումով խոստում մը՝ թէ իր զաւակները անթիւ ու անհամար պիտի ըլլային երկնքի աստղերուն եւ ծովափի աւազին պէս, «փոխարերուն եւ ծովափի աւազին պէս, «փոխարերուն եւ ծովափի աւազին պէս» ըսած էր նակ զի լուար ձայնի իմում»

Աստուած: Եւ արդէն Աստուծոյ ուզածը բացարձակապէս մարդազոհ չէր՝ զոր կ'ատէր ու կ'արգիլէր, այլ փորձ մը, ինչպէս կ'ըսէ Ծննդոց գիրքը. «փորձեաց Աստուած զԱբրահամ»: Փորձը զմայլելիօրէն յաջողանցած էր. երբ Աստուած անհունօրէն զոհ էր, զոհ պիտի ըլլար անպայման Աբրահամ եւս, թէ դիտակցութեամբը իր սիրոյն եւ հաւատարմութեան, եւ թէ, ինչպէս ըսինք, այնքան օրհնութեան ու բարիքներու վարձատրութեամբ:

Յետոյ կը գտնենք շահեկան յօդուածը Հ. Ն. Ակինեանի «Սարգիս Վ. Կունտ եւ իր մեկնողական երկասիրութիւնները»*, ուր զանազան կարեւոր մէջբերումներէն զատ բանասէր Հայրը կը ջանայ ցոյց տալ թէ Կունտի գործն է Եսայեայ մեկնութիւնը՝ զոր Հ. Գարեգին Զարբհանալեան Սարգիս Շնորհալիին կ'ընծայէ: Անդին սակայն վարանում կը մնայ չգիտնալով յիշուած երկու վարդապետներէն որո՞ւն ընծայել Նարեկլոյծ մը, որ Զամչեանի համեմատ Սարգիս Շնորհալի գրած է:*

Պ. Վ. Մինասեանի «Արդի աշխարհաբարի կազմութիւնն ու զարգացումը» *լեզուագիտական յօդուածին ալ՝ որ կը շարունակէ նաեւ Մայիս – Յունիս թուին մէջ՝ պիտի անդրադառնանք յաջորդով, քննելով եւ վերլուծելով իր տեսութիւնները, ուր ծայրայեղ եւ յանդուգն հետեւութիւններ կը չօշափուին:*

Ապրիլը կը փակուի Կարապետ Յ. Նուրեանի յիշատակին նուիրուած մահագրական էջով:

Մայիս – Յունիս. – *Խմբագիրը* «Յարութեան խորհուրդ»*ին մէջ Հայ ժողովրդեան կ'ուզէ ներշնչել եւ զգացնել հաւատքը յարութեան յետ անոր չարչարանքին ու թաղման: Յետոյ ունինք թարգմանութիւնը* «Ազատութիւն» *կրօնական էջերուն, եւ Արթուն Վրդ.ի* «Թափառական հրեան» *կոչ մըն է մարդկութեան դէպի քրիստոնէութիւն՝ ճշմարիտ խաղաղութիւն եւ երջանկութիւն գտնելու համար: Վ. Մելիքեան ունի* «Խորհրդածութիւններ պատերազմի մասին»*, յետոյ բանաստեղծական քերթուած մը* «Դաշտերուն մէջ» *Տէրունիի, եւ* «Փայտէ սանդուխ» *Արսէն Երկաթի, երկուքն ալ զգայուն եւ պատկերալից:*

Լեզուագիտական բաժնին մէջ շահեկան է Հ. Աճառեանի տեսութիւնը «Աշխարհաբար կամ նոր Հայերէն»*, ուր նախ կ'ընդունի թէ ուղիղ ձեւեր են գրաբար եւ աշխարհաբար եւ ոչ գրաբար – աշխարհա–*

digitised by A.R.A.R.@

բառ։ Ցեռոյ կ'անցնի գրաբարի, միջին հայերէնի եւ աշխարհաբարի աղերսներն ու կախումները նշանակել, յեռոյ նմոյշներ բերելով աշխարհաբարի հնագոյն գրուածներէն՝ ԺԷ դարէն։ Աշխարհաբարի ռահվիրաները կը նշանակէ յատկապէս մեր Մխիթարեան Հայրերը Ինճիճեան, Գապարաճեան, եւ ընդհանրապէս պոլսեցի մխիթարեան տարրը։ Այդ տեսակէտով կ'ընդունի մեր մխիթարեան հրատարակութիւններէն «Տարեգրութիւն»ը (1799), «Եղանակ բիւզանդեան» (1803–1820) եւ «Դիտակ բիւզանդեան»ը (1812–1816), որոնց յաջորդեց «Բազմավէպ»ը։

Ցեռոյ կը խօսի նկատմամբ աշխարհաբարի ձեւակերպման (գրաբարին քով) եւ մաքրագործութեան օտար տարրերէ։ Այս վերջին աշխատանքներու մասին ալ Աճառեան կը շեշտէ կարեւոր դերը որ Վենետիկը կատարած է 1791–էն ի վեր. ինչպէս ապա իրենց յատուկ դերն եւ ուղղութիւնն ունեցան շատ մը թերթեր որոնց մէջ յատկապէս Պոլսոյ «Մասիս»ը։

Հուսկ համառօտ ակնարկ մը Արեւելահայ բարբառի մասին՝ հեղինակուած Լազարեան ճեմարանի ուսանողութենէն, Երեւանի բարբառի հիմերուն վրայ։ Առաջին նմոյշը՝ Թիֆլիսի «Արարատ»ը 1850–ին։

Պաղեստինագրականին մէջ Արտաւազդ Սրբազան կ'ամփոփէ տեսութիւններ եւ զանազան կարծիքներ դրախտի իսկական վայրի մասին՝ թէ արդեօք ան Հնդկաստանի՞ մէջ էր, թէ Բաբելոնի՞, թէ Հայաստանի՞ եւ հուսկ՝ թէ Պաղեստինի՞։

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՑ
ՅՈՒԼԻՍ – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1940

Հայագիտական թերթս ունի շարունակութիւնը նախորդ թուի կարեւոր ուսումնասիրութիւններուն. ինչպէս Հ. Վ. Ինդլիզեանի «Հայաստանը Ս. Գրքի մէջ», մասնաւորուած «Արարատ եւ բեւեռագրերու Արարդի – Ուրարտուն». յեռոյ Հ. Ց. Տաշեանի «Հին Հայաստանի արեւմտեան սահմանը՝ Փոքր–Հայք եւ Կողոփենէ (Սեբաստիա)»։ Հ. Հ. Ոսկեան շարունակելի յօդուածով մը կու տայ «Ռշտունեաց գաւառի վանքերը», այս անգամ ներկայացնելով 21 հատ, յիշատակութիւններով եւ յիշատակարաններով. ունի նաեւ «Թուանն գիւղի Գանձակայ Ս. Գէորգ եկեղեցին»։

Հորանտացի հայագէտ եւ հայասէր Հայր Մ. Ա. Վան տէն Ուտենրին, Դոմինիկեան կարգէն, ուսուցիչ Ֆրիպուրկի համալսարանին, կու տայ նմոյշ մը Ֆրանչիսկեան Ֆր. Փոնցիուսի լատինահայ պատարագամատոյցին[1]՝ ունիթորական շրջանէն (1345)։

Ռ. Աբրահամեան՝ ուսուցիչ. Թէհրանի համալսարանին, կը փորձէ տալ «Տաճիկ բառի ստուգաբանութիւնը եւ պահլաւական տուեալները», յիշելով նախ Հիւսշմանի կարծիքը՝ պահլաւ եւ նոր պարսիկ լեզուներէն ծագած՝ արաբ կամ արաբական նշանակութեամբ։ Հեղինակը պահլաւերէն տաչիտան կամ թախտան արմատները կը հանէ նաեւ «վազել» (երագաշարժ) իմաստը։ Ցեռոյ կը ցուցնէ նոյնութիւնը Տաճիկ եւ Թազի բառերուն, Տաճիկը կը ծագի Թայ ցեղանունէն՝ եւ չիկ ածանցէն. Otto Haas կու տայ «Ueber die phrygischen Sprachreste und ihr Verhältnis zum Armenischen» այսինքն, Փռիւգեան լեզուի մնացորդներու եւ իրենց յարաբերութեան մասին հայերէնի հետ եւ յեռոյ 'Ακούω – Անսամ Ansam բառի վրայ լեզուագիտական համեմատութիւն մը, որու նկատմամբ զարմանալի է որ ոչինչ ըսած է Աճառեան իր Արմատական բառարանին մէջ։

Վերջապէս կը գտնենք Սարուխանի «Բագրատունեաց արքայական հարստութիւնը Վրաստանում», եւ Հ. Մ. Ս.ի դրախօսականները՝ Եղիա Մ. Տնտեսեանի ձայնագրեալ շարականին, եւ Գէորգ Աճէմեանի «Հայերէն երգէ՛» ձայնագրած երգարանին։

ԱՆԱՀԻՏ
Թ. 1–3, ՅՈՒՆՈՒԱՐ – ՓԵՏՐ. – ՄԱՐՏ 1940

Պրն. Զօպանեան ներկայ թիւը հրատարակած պահուն կը խոստանար 5–6 շաբաթէն Ապրիլ – Մայիսն ալ լոյսի բերել, եւ ակնարկելով իր քրոնիկի մասին՝ զոր այդ երկրորդ թիւին կը յեռաձգէր՝ կ'ըսէր թէ «զանազան այժմէութիւնների բերմամբ՝ շատ ընդարձակ պիտի ըլլայ»։

Զանազան այժմէութիւնները վերջերս հսկայական համեմատութիւններ ստացած՝ կարծեմ անհատնում աղբիւր պիտի ըլլան, աւա՜ղ, շատ տխուր եւ արիւնոտ էջերու, որոնց մէջ խորտակուած սրտով պիտի կարդանք մեր սիրելի ազգակիցներու աղէտներն ալ՝ ըլլա՛յ ահեղ ճակատամարտներու ընթացքին որոնց մէջ այնքան եղեռնաւորներ պարտուեցաւ մեծ Ֆրանսան, ըլլա՛յ միլիոնաւոր ամբոխներու

(1) Aus dem römisch-armenischen Messbuch des Franziskaners Fr. Pontius (1345).

խուճապին ու տաղնապին մէջ որու նմանը թերեւս չէր տեսած այդ ազգը իր ծագումի օրերէն։

* * *

Ներկայ թուին մէջ բանասիրական բաժին մը կայ ընդարձակ ուր ինք Պրն. Զօպանեան «Յովհաննէս Երզնկացի» տիտղոսեան «Յովհաննէս Երզնկացի» տիտղոսին տակ կը հրատարակէ այդ հեղինակին անտիպ քերթուած մը, երկար, կրօնական – բարոյական – տնօրինական պարունակութեամբ։ Զօպանեան կը կանխէ տալ հեղինակին կենսագրութիւնն եւ կարեւոր ծանօթութիւններ անոր մատենագրական գործի մասին, որմէ շատ բան դեռ անտիպ մնացած ըլլալով՝ Զօպանեան կոչ կ'ուղղէ «թէ՛ Ս. Ղազարու Մխիթարեան եւ թէ՛ Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքի Մխիթարեան» որպէս զի մէկը կամ միւսը իր վրայ առնէ Երզնկացիի լիակատար գործին հրատարակութեան աշխատանքը։

Գեղեցիկ գաղափար եւ ազնիւ փափաք։ Երանի՜ թէ ժամանակներն ու միջոցները նպաստեն անոնց իրագործումին։

Ուսուցչ. Ն. Ադոնց կը շարունակէ «Քրնուքիւն Մովսէս Կաղանկատուացու» պատմական հետազօտութիւններով եւ համեմատութիւններով, Հ. Վ. Հացունիի հետ ունեցած բանավէճի առիթով՝ Խորենացի – Կաղանկատուացի խնդրով։

Գրական – քերթողական բաժնին մէջ՝ Վահրամ Սվաճեան ունի «Հայգիրք – Ալփասլան» տեսակ մը վիպերգ կամ դիւցազներգութիւն, այդ վայրագ աշխարհակալի մասին՝ որ մեր Անին աւերեց։

Վահրամ Թաթուլ ունի «Երեք խնձոր» եւ «Դաւիթ եօթնամեայ». առաջինը քնարական, երկրորդը վիպերգ։

Գեղամ Քէրէսթէճեան «Գերման աշխարհակալական ձգտումներու ներշնչման աղբիւրները» յօդուածով կ'ուզէ վերլուծել այն միտքիքը «որ... իր ամբողջ ուժով յենած էր աստուածականացած կառավարութեան մը վրայ՝ որ իրեն օժանդակ ուրբութեան մը վրայ՝ որ իրեն օժանդակ ուրբնէր զինուորական վիթխարի կազմակերպութիւն մը։ Այդ պայմաններուն տակ է որ ծնունդ պիտի առնէր նաեւ Գերմանիա ամէն բանէ վեր յաւակնոտ նշանաբանը»։

Կը յաջորդէ բանաստեղծ Ա. Սեմայի ռազմաշունչ «Կռուի երգ»ը որ ստորեւ կը կրէ կնիքը վերջին ահեղ մարտին. «Բանակի մէջ, 1939 Նոյմ.»։ Մենք ալ սրտանուչ եւ ազնիւ տողեր ստացանք ժամանակ մը այդ ճակատագրական բանակէն՝ նոյն Սեմայէն։ Սեղմուած ազնիւ տանջանքներ մը իրմէ ու սրտով կը սպասենք բարի լուր մը իրմէ ու իր եղբայրակից հազարաւոր մեր ազգակիցներէն։

Կ'աւարտի թիւը Գրիգոր Կիւլեանի «Եբեք երգ» ուժեղ քնարականով, որ խսկապէս ներաշխարհի արտայայտութիւններ կը բովանդակէ, հոգեկան ու գաղափարական խորհրդածութիւններով։

Հ. Ե. Փ.

Թերթս մանուշէն դուրս քաշելու վրայ էինք երբ վերջին պահուն ցաւով իմացանք Միսրանուրեանս բազմավաստակ անդամ Գերյ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԹՈՐՈՍԵԱՆի մահուան գոյժը։

Յուլիս 8 ին երեկոյեան՝ ողբացեալը յաւերժօրէն փակած էր աչքերը Մուրատ–Ռափայէլեան վարժարանի Ազոյոյի ամարանոցին մէջ։

Սգաւոր Ուխտիս համօրէն անդամները փութացին անոր մօտ, աղօթքով ու խունկով կատարեցին հանդիսաւոր յուղարկաւորութիւնը՝ մասնակցութեամբ մեր վարժարաններու սաներուն, բարեկամներու և ազգայիններու բազմութեան մը։

Յաջորդ թիւով պիտի անդրադառնանք հանգուցեալի կեանքին և բեղուն գործունէութեան մասին։

ԽՄԲ.